

манського повстання. Виділяється й праця В. Савченка [32]. Хоча дослідження присвячене гетьману, але в роботі висвітлено контакти представників УНС із гетьманом, від моменту його створення – до початку збройного виступу. Подано відомості про підготовку повстання у середовищі УНС. Дослідження містить ряд важливих авторських висновків, зокрема про можливу співпрацю гетьмана з країнами Антанти, що стало причиною відмови останньої почати діалог з Національним союзом. Схожим є узагальнений історичний нарис «Павло Скоропадський» О. Реєнта, який спробував здійснити комплексне дослідження політичної і військової кар'єри одного з найвидатніших діячів української історії ХХ ст. [33].

Схожа за тематикою порушених проблем є спільна праця В. Солдатенка і С. Кульчицького «Володимир Винниченко» [34], що є першою політичною біографією одного із засновників УНР. Користуючись архівними документами, матеріалами преси, досягненнями вітчизняної і зарубіжної історіографії, автори дослідили постать В. Винниченка, показали сильні і слабкі сторони його політичної діяльності. Попри те, що книга присвячена його багатій і тривалій діяльності, велика увага приділена періоду Української революції.

Отже, на сьогодні існує значна кількість наукових праць, в яких прямо чи опосередковано розглядається УНС. Проте, дослідження діяльності цього союзу, в основному, проводилися в контексті вивчення інших наукових проблем. У більшості праць, написаних очевидцями подій і науковцями з української діаспори, дається суб'єктивна оцінка діяльності УНС. Досягненням радянської історіографії, попри ідеологічну спрямованість, стало активне використання архівних документів. Сучасна українська історіографія відзначається об'єктивним науковим підходом до вивчення історії УНС.

1. Гайдаlemівський П. Українські політичні партії. Їх розвиток і програми. – Зальцведель, 1919.
2. Маляревський П. Гетьман вся України. – К., 1918.
3. Довбишко Я. З історії нашої партії (1914–1918) // Слово. – 1918. – 28 вересня.
4. Винниченко В. Відродження нації: в 3 т. – К., 1990.
5. Дорошенко Д. Історія України, 1917–1923. – К., 2002.
6. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. – Т. I. – Прага, 1942.
7. Шаповал М. Гетьманщина і Директорія. – Н.-Й., 1958.
8. Державник П. В недрах баламутства: Справжні причини і пружини повстання проти Гетьмана в 1918 р. – Л., 1931.
9. Доленга С. Скоропадщина. – Варшава, 1934.
10. Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. – Т. III. – Відень, 1921.
11. Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма. – Прага, 1928.
12. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле. – Т. 2. – Л., 1923.
13. Ростовець М. Скоропадський і скоропадчуки. – Саскатун, 1938.
14. Яворський М. Революція на Україні. – Х., 1923.
15. Лихолат А. Розгром націоналістичної контрреволюції в Україні (1917–1922 рр.). – К., 1955.
16. Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. – Х., 1926.
17. Корсливський С., Рубач М., Супруненко Н. Победа советской власти на Украине – М., 1967.
18. Бевз Т.А., Веденев Д.В., Гомурляк І.Л. Українська революція і державність (1917–1920 рр.). – К., 1998.
19. Верстюк В.Ф., Солдатенко В.Ф. Політична історія України ХХ ст. – Т. I: Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920). – К., 2002.
20. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Україна крізь віки: Українські визвольні змагання 1917–1921 рр. – Т. X. – К., 1999.

21. Солдатенко В. Україна в революційну добу: рік 1918-й. – К., 2010.
22. Яневський Д. Політичні системи України 1917–1920 рр.: спроби творення і причини поразки. – К., 2003.
23. Любовець О. Українські партії й політичні альтернативи 1917–1920 рр. – К., 2005.
24. Бевз Т. Партія національних інтересів і національних перспектив (Політична історія УПСР). – К., 2008.
25. Ветров Р.І. Ставлення до гетьманської держави українських і російських соціалістичних партій // Історія України. – 1998. – № 18.
26. Гриценко А.П. Політичні сили в боротьбі за владу в Україні (кінець 1917 – початок 1919 рр.). – К., 1993.
27. Нагаєвський І. Історія України ХХ століття. – К., 1993.
28. Верстюк В. Історія України: нове бачення. – Т. II. – К., 1996.
29. Бойко О. Український Національний Союз і організація протигетьманського повстання // Укр. іст. журн. – 1999. – № 3.
30. Клименко-Мудрий В.С. Національно-демократичний рух за часів української держави гетьмана П. Скоропадського: Дис. ... канд. іст. наук. – К., 1996.
31. Литвин С. Суд історії: Симон Петлюра і петлюріана. – К., 2001.
32. Савченко В. Павло Скоропадський – останній гетьман України. – Х., 2008.
33. Реєнт О. Павло Скоропадський. – К., 2003.
34. Кульчицький С., Солдатенко В. Володимир Винниченко. – К., 2005.

Panasiuk R.P. Ukrainian National Union: historiography. Basic scientific labors which touch the Ukrainian national union are examined. The historiography array is up-diffused on groups which basic lines are analyzed in the article.

Key words: Ukrainian National Union, political parties, foreign ukrainistics, historiography.

В. А. Гедз

ГРОМАДСЬКА ТА НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ОГЛОБЛИНА В КИЄВІ ПЕРІОДУ ОКУПАЦІЇ: ІСТОРИОГРАФІЯ

У статті проаналізовані праці істориків та науковців, присвячені політичній та науковій діяльності О. Оглоблина в окупованому Києві.

Ключові слова: О. Оглоблин, історіографія, Київська міська управа, Музей-архів переходової доби.

Українська історична біографістика в сегменті, присвяченому подіям Другої світової війни, постійно поповнюється напрацюваннями істориків, які повертають із забуття в портретну галерею легендарні постаті нашого минулого. О. Оглоблин належить до плеяди осіб, із діяльністю яких пов'язана низка важливих суспільно-політичних процесів у захопленій нацистами столиці. Тим більше його політичній і науковій діяльності в окупованому Києві науковці присвятили не одну працю. Зокрема короткий історіографічний огляд праць про О. Оглоблина провів у своєму дослідженні «Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні» історик І. Верба [1]. Втім, останнім часом наука поповнилася низкою нових відомостей про науковця. Хоча, крім І. Верби, донині ніхто не проводив історіографічного аналізу сучасних напрацювань.

Сьогодні більшість сторінок біографії О. Оглоблина відомі широкому загалу, а тому в цьому дослідженні зупинимось більш детально на тому, як у сучасній історичній науці подають та оцінюють діяльність цього професора в окупованій столиці. Так, серед істориків і нині немає єдиної думки щодо дати обрання О. Оглоблина на посаду голови Київської міської управи (КМУ). Дослідник її історії О. Костючок у своїй статті стверджує, що О. Оглоблина було

обрано головою КМУ на зборах 19 вересня [2, 30–31]. З. Городиський називає іншу дату – 20 вересня [3, 247]. Л. Винар, І. Салій та О. Кучерук дотримуються думки, що обрання першого голови КМУ українськими колами відбулося 21 вересня [4, 33; 5, 61; 6]. Д. Армстронг, не вказуючи точної дати, зазначає, що обрання міського голови припало на 2–3 день після взяття гітлерівцями Києва [7, 116]. Історики І. Верба та Т. Заболотна вважають, що О. Оглоблин очолив Управу 23 вересня [8, 93; 9, 770]. Як бачимо, точної дати немає, тому ми можемо лише припустити, що головою КМУ О.П. Оглоблина було призначено у 20-х числах вересня 1941 р.

Також у науковій і мемуарній літературі ми можемо знайти свідчення про справжнє протиборство за посаду голови КМУ між В. Багазієм та О. Оглоблиним [6; 10, 62–63]. Однак і в цьому питанні немає згоди, бо історик О. Костючок зазначає, що, згідно джерел, протиборства не було. О. Оглоблина на посаду міського голови було затверджено на зборах ще 19 вересня, а тому вибори 22 чи 23 вересня перетворилися на формальність [2, 31]. Ще одне питання в біографії О. Оглоблина донині не має однозначної відповіді: чиєю креатурою на цій посаді він був? Із звітів співробітників НКВС, які склалися крізь призму часопису «Українське Слово», вчений постає щирим колабораціоністом й на посаду голови був призначений німецькими окупантами [11, 313]. Д. Армстронг вважає О. Оглоблина ставлеником ОУН(м) [7, 116], тоді як В. Омельченко й О. Костючок вказують, що вченого на посаді міського голови хотіла бачити українська громадськість Києва [12, 40; 2, 30–31].

Немає однозначної думки серед істориків й у питанні причетності О. Оглоблина до розстрілів у Бабиному Яру. Так, В. Король про ці події зазначив: «Взагалі таке масове винищення людей стало можливим як наслідок зривства фашистів, так і тому, що в цій страшній справі їм допомагали запродавці свого народу. Одним із найпомітніших серед них був професор історії Київського університету, а в роки окупації Києва його бургомістр О. Оглоблин» [13, 14]. І. Салій вважає, що розстріли в Бабиному Яру розпочалися без участі голови КМУ [5, 62]. Оскільки в наказі, який з'явився на київських вулицях 28 вересня, відсутній будь-який підпис, говорити про причетність О. Оглоблина до цих подій ми не можемо [14, 438]. Більше того І. Вербі вдалося навіть віднайти документальні свідчення того, що у вересневі дні 1941 р. О. Оглоблин клопотався перед окупаційною владою про врятування єврейської сім'ї І. Мінкіної-Єгоричевої, а також він допоміг виїхати з Києва колишньому співробітнику Інституту історії – єврею І. Премислеру [1, 255].

29 жовтня 1941 р. О. Оглоблин залишив посаду бургомистра Києва. Свідок тогочасних подій, головний редактор газети «Українське Слово» І. Рогач на шпальтах часопису повідомив, що професор виявив бажання повністю присвятити себе науковій діяльності [16]. Проте, наш сучасник М. Коваль встановив, що бургомістр був звільнений у зв'язку з арештом його заступника В. Багазія, звинуваченого німцями в махінаціях із квартирами та майном розстріляних київських євреїв. Однак автор у дослідженні не вказує інформаційне джерело цієї інформації [16, 25].

Наступним етапом у діяльності О. Оглоблина стало керівництво в Музеї-архіві перехідної доби. На думку О. Белої, заклад було засновано 26 березня 1942 р., а очолив його історик 17 квітня 1942 р. [17, 7]. Натомість І. Гирич стверджує, що створення музею розпочалося в квітні 1942 р., а повне затвердження КМУ і призначення голови відбулося 27 червня 1942 р. [18,

192]. Своєю чергою О. Салата зазначає, що офіційним днем заснування закладу вважається 26 березня 1942 р., а вже 9 квітня 1942 р. головою КМУ було затверджено Положення про діяльність МАПД [19, 231]. У фондозбірні ДАКО містяться документи про створення колективом під керівництвом О. Оглоблина трьох тематичних виставок: «Руйнація більшовиками культурних пам'яток у м. Києві», «Визволення Києва німецькою армією від юдо-більшовицького гніту і відродження господарського і культурного життя м. Києва» та «Київ під час німецько-советської війни» [20, 39–40]. На жаль, матеріали не вказують ні періоду, ні місця функціонування виставок. Науковці І. Верба й І. Гирич переконують, що була створена лише одна виставка – «Знищення більшовиками пам'ятників культури у Києві», яка відкрилася 15 липня 1942 р. [21, 85; 18, 191–196].

Досі невідомо, коли припинив існування Музей-архів. Наказ про ліквідацію установи не зберігся, останні документи про діяльність Музею-архіву датуються вереснем 1942 р. Дослідники П. Грімстед Кеннеді та Г. Борьяк, на основі віднайдених у фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України документів, стверджують, що установа припинила існування наприкінці жовтня 1942 р. [22, 19]. Натомість І. Верба вказує, що О. Оглоблин очолював заклад до 18 листопада 1942 р. [1, 257], а І. Гирич, не вказуючи конкретну дату, зазначає, що Музей-архів був закритий окупаційною владою наприкінці 1942 р. [18, 192]. На думку П. Грімстеда Кеннеді та Г. Борьяк, після головування в Музеї-архіві, О. Оглоблин втратив довіру гітлерівців [22, 19] і саме на цій хвилі, згідно думки І. Верби, вченого 23 листопада 1942 р. було призначено директором середньої школи № 67, але вже наступного дня наказ скасували [1, 259]. Втім, про цей факт із біографії професора не згадує жоден дослідник.

Більшість дослідників діяльності О. Оглоблина зазначають, що в червні 1942 р. він очолив Комісію з розгляду питання про українські емблеми та безпосередньо займався розробкою герба м. Києва. Саме він запропонував одночасне вживання в українському діловодстві символічних знаків «Куша», «Архангела Михаїла» та «Тризуба» [23, 72; 4, 36]. Найдетальніше діяльність О. Оглоблина в геральдичній сфері вивчив професор І. Верба [24, 20 – 22]. Останній, а також Л. Винар пишуть, що на початку 1943 р. О. Оглоблин зосередився на роботі, очолюваної ним, експертної комісії з історико-філологічних дисциплін [4, 36; 23, 73]. Проте, лише перший вказує вид роботи, яку здійснював колектив під керівництвом О. Оглоблина. Зокрема комісія, за наказом окупаційної влади, проводила атестацію науковців і визначала їхню придатність до викладацької роботи. Так, було розглянуто 122 справи вчених Києва й написано відгуки на їхню наукову продукцію [25, 59].

Отже, можемо констатувати, що, незважаючи на значну кількість біографічних досліджень, нині є лише одна узагальнююча праця про О. Оглоблина. Однак, як зазначає професор І. Верба, вона не розкриває всіх лагун у дослідженнях діяльності О. Оглоблина в окупованому Києві. Попередньо проведений історіографічний аналіз, дає можливість розкрити сутність проблеми, зорієнтувати на першочергові завдання, що мають бути вирішені у процесі дослідження політичної та наукової діяльності відомого вченого у столиці за гітлерівського панування, заповнити прогалини в біографії цієї суперечливої й непересічної особистості, з подальшим узагальненням і створенням цілісного й об'єктивного життєпису його діяльності. Безперечно це неможливо

здійснити, без залучення першоджерел, насамперед архівних, як уже проаналізованих, так і невідомих.

Отже, праці про О. Оглоблина в цілому висвітлюють основні віхи його політичної та наукової діяльності в окупованому Києві. Діяльність вченого оцінюється по-різному. Проте, всі дослідники одностайні в думці, що Олександр Петрович не стояв осторонь подальшого розвитку України, хоча ціною за таку діяльність була втрата авторитету серед гітлерівців. Однак усі ці труднощі, на відміну від більшості його колег, не вплинули на світогляд вченого. Нацисти не дбали про створення належних умов для його професійної діяльності, вони шукали в ньому лише об'єкт, який мав би продукувати «ідеологічно правильні» публікації, виправдовувати їхні варварські дії, формувати в читача чорно-білу картину світу. Втім, учений не був зламаний обставинами, не погодився на «правила гри» нових господарів, не кривив душею, щиро каявся у «помилках» і не змінював «свої» погляди на діаметрально протилежні. Слід зауважити, що статті та спеціальні дослідження про О. Оглоблина, надруковані в різних виданнях, не дають повного уявлення про величину цієї постаті. Крім того, вони потребують подальшого вивчення та доповнення, оскільки поза увагою дослідників залишилася значна джерельна база, зокрема спогади вченого, епістолярна спадщина та матеріали особового фонду.

1. Верба І. Олександр Оглоблин. Життя і праця в Україні. – К., 1999.
2. Костючок О. Створення і структурна побудова Київської міської управи за часів німецької військової адміністрації // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Історія». – 2010. – Вип. 100.
3. Городиський З. Українська Національна Рада в Києві // На зов Києва. Український націоналізм у II світовій війні: Зб. ст. і док. – К., 1993.
4. Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин (1899–1992). Короткий біографічний аналіз // Український історик. – 1993. – Вип. 1–4.
5. Салій І.М. Обличчя столиці в долях її керівників. – К., 2008.
6. Кучерук О. Чин Володимира Багазія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // knolga.at.ua/load/khkh_storichchja/1941_1953.
7. Армстронг Д. Український націоналізм. Факти и исследования. – М., 2008.
8. Верба І. О. П. Оглоблин // Укр. істор. журн. (далі – УІЖ). – 1995. – № 6.
9. Заболотна Т. Структура цивільних органів окупаційної влади в Києві // Архіви окупації 1941–1944. Більше не таємно. – Т. 1. – К., 2006.
10. Гайвас Я. Коли кінчалася епоха. – Чикаго, 1964.
11. Київ у дні нацистської навали. За документами радянських спецслужб. – К.; Львів, 2003.
12. Омельченко В. Проф. д-р Олександр Оглоблин (Життя і діяльність) // Український історик. – 1989. – № 4.
13. Король В.Ю. Бабин Яр: відоме і невідоме // Голос України. – 1991. – 14 серпня.
14. Київ очима ворога: дослідження, документи, свідчення. – К., 2012.
15. Українське Слово. – 1941. – 2 листопада.
16. Коваль М.В. Українська культура та її діячі в політиці нацистських колонізаторів // УІЖ. – 1993. – № 9.
17. Архів-музей Переходової Доби. Пофондовий путівник. – К., 2002.
18. Гирич І. Київський музей Переходової доби (1942) // Український історик. – 1998. – Вип. 1–4.
19. Салата О.О. Діяльність Музею-Архіву переходової доби як науково-дослідницького осередку окупованого Києва в період Другої світової війни // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. Сковороди. Серія: Історія та географія. – Х., 2013. – Вип. 49.

20. ДАКО. – Ф. Р-2412. – Оп. 1. – Спр. 2.

21. Верба І. Олександр Оглоблин як директор Музею-архіву переходової доби м. Києва // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – 1999. – Т. 1.

22. Грімстед Кеннеді П., Боряк Г. Доля українських культурних цінностей під час другої світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв. – К.; Львів, 1991.

23. Верба І. Історична наука в Україні та історики в період нацистської окупації (1941–1944 рр.) // Історія та історіографія в Європі. – 2003. – Вип. 3.

24. Верба І. Діяльність Комісії з української проблематики в окупованому Києві (літо 1942 р.) // Третя наукова геральдична конференція: Зб. тез. – Львів, 1993.

25. Верба І. Олександр Оглоблин: нарис життя і діяльності // Сіверщина в долі істориків та в історичних дослідженнях. – К.; Новгород-Сіверський, 1998.

Gez V.A. Public and scientific activity of Oleksandr Ohloblyn in Kyiv during the Occupation period: historiography. In the paper are analyzed the works of historians and scholars dedicated to the political and scientific work by professor O.P. Ohloblyn in occupied Kiev. **Key words:** O. Ohloblyn, historiography, Kyiv City Council, Museum and Archive of the transitional period.

В. Л. Третяк

ВІЙСЬКОВА ПРЕСА СРСР ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ: ПРОБЛЕМИ ІСТОРИОГРАФІЇ

У статті аналізується науковий доробок вітчизняних учених, присвячений періодичним виданням збройних формувань на теренах СРСР років Другої світової війни.

Ключові слова: історіографія, Друга світова війна, періодичний друк, військова преса.

Упродовж ХХ – початку ХХІ ст. в історичній науці був зібраний значний наратив, який розкриває проблематику політико-пропагандистської системи радянського періоду. Дослідження різноманітних форм впливу на свідомість людей, що їх використовувало керівництво СРСР, а особливо під час великих катаклізмів, зокрема Другої світової війни, дало змогу науковцям глибше зрозуміти суть історичних процесів і подій. Чимало наукових пошуків, публіцистичних та мемуарних видань було присвячено радянській періодиці, адже в першій половині ХХ ст. часописи були наймасовішим засобом отримання інформації, яка несла конкретні меседжі та створювала відповідний інформаційний простір. Дослідження напрацювань радянських політико-пропагандистських інструментів, які застосовували тогочасні часописи для впливу на свідомість людей, є актуальним і нині, в умовах появи гібридних збройних конфліктів, коли засоби масової інформації відіграють у суспільстві не меншу роль, аніж війська і зброя.

Історіографія з цього питання пройшла кілька нерівнозначних етапів розвитку, непослідовним у своїй еволюції, які різнилися ідеологічним навантаженням та відкритістю доступу до архівних джерел, що зумовило, в свою чергу, відсутність комплексного підходу до проблеми й узагальнюючих праць, які б відповідали запитам сучасної історичної науки. Мета цієї наукової розвідки – дослідити стан наукової розробки проблеми вивчення військової періодики на теренах СРСР та України в роки Другої світової війни.

Умовно наукове студювання радянської преси можна поділити на два великі періоди. Перший охоплює проміжок від 1920-х рр., коли відбулося утвердження радянської влади, до 1991 р., тобто, до розпаду СРСР. Цей етап характеризується кількома періодами: довоєнний та воєнний, у яких закладалася історіографії проблеми; повоєнний окреслюється до 1970-х рр., коли з'явилася багато вузькоспеціалізованих та фундаментальних праць; 1970-і – початок 90-х рр. – характери-